

NÅR ELSKOVEN DØR

En skitse

Martin Johansen

Idet det er lige så væsentligt for at beskrive en passion at skildre, hvad der stopper den, som at påpege, hvad der vækker den, er der i det følgende set på, hvad der kan bremse en kærligheds passion. Ikke hos en bestemt person – hvad der også ville være væsentligt – men noget i retning af generelt. Det drejer sig om en række korte opgørelser af det essentielle i bestemte handlings- og følelsesdynamikker, der udspiller sig mellem parter i et erotisk kærlighedsforhold, sådan som jeg opfatter det. Egne erfaringer og hvad, jeg har læst mig til, sker for andre, er materialet. Måden, jeg behandler disse ting, minder om den, jeg gik frem på, da jeg skildrede, hvordan lidenskab tager et opsving, i bogen »Følelser. Lidt om nogle af dem«.

1.

Det, at kærligheds-parter er sammen uafbrudt, kan gøre, at chancen for at komme til at længes efter hinanden går tabt. Periodisk fraværelse, hvor man savner, er væsentlig for at holde en elskov i gang. Og mange gentagelser af bestemte erotiske dynamikker parterne imellem, hvor man glemmer at bekæmpe udyret vanen, kan banalisere den erotiske magnetisme. Så forsvinder det febrile f.eks. fra mandens indtryk af *hende* lidt efter lidt. En skønne dag kan han godt fortsætte med at klæde sig på, selvom hendes nøgne, pudrede numse med et par vanddråber på vipper forbi på vej fra brusebaadet. Nu kunne det jo være, fordi de lige havde elsket. Men det er flegma, jeg tænker på. – Eller han hører hende råbe en aften: »Læg lige avisen lidt og se på min nye bluse, nu jeg har taget den på!« Noget han ville have gjort helt af sig selv i gamle dage. Eller: i en pause på en rejse langt væk tænker han »Ah, behøver jeg at skrive til hende lige nu? Jeg hviler mig i stedet, til de kommer og henter mig. – Det er nu et dejligt vip i barmen, hans kone har –.« Engang kunne der ikke opstå nogen tanke på at opsætte at skrive brev til hende derhjemme.

Fokuseret på hende alene var han i begyndelsen. Skælvede, hvis hun ikke kom til en aftalt tid, dagdrømte om hende, så arbejdet blev forsømt, var ved at gå til af henrykkelse over at høre hendes stemme i telefonen,

Martin Johansen er pensioneret professor, dr.phil. Tidligere ved Københavns Universitet.

høre hende le – åh den stemme! Det var også dengang, den dybe kærligheds lykkelige gråd forbløffede ham.

2.

Lang tids liv i en amourøs relation kan også på en mere kompliceret måde komme til af afkræfte elskoven. Den lange tid er måske ligefrem nødvendig, for at den ene part kan opdage, at den måde, lad os sige *hans* elskede viser ham kærlighed på, får ham til at kede sig.

Når hans elskede altid er omhyggelig med at ringe på hans arbejde for at spørge til ham, bliver ved med at gøre ham tjenester med ting, han så glimrende selv kan klare, altid fortæller ham, hvor hun befinder sig, – og er de ude til selskab sammen, sætter hun sig hele tiden tæt ved ham. »Det er mig umuligt at blive fra ham«, som hun betror en veninde. Hvor frygteligt: så får alt dette ham til at gabe. Han vidste ikke på forhånd, at det ville gå sådan, da han giftede sig.

Den måde derimod en tidligere elsket var på, har han nu sandet, holdt hans passion for hende hektisk i ånde. Det var en kvinde, der gjorde ham usikker på, hvor hun færdedes og ikke af sig selv gjorde regnskab for ethvert af sine skridt. Hvem der fængslede hende, betroede hun ham ikke, holdt meget sine tanker for sig selv. Og han engagerede hende ikke i sine, sad bare om aftenen og stirrede på hendes utrolige skønhed. Ved selskaber kunne hun gøre ham vildt jaloux. For hende flammede han konstant. Men hun gik fra ham. Letsind hos de væsener, han elskede, og uvished om deres natur reddede ham fra at kede sig. Sådan var hans lidenskabelighed programmeret.

Jeg har dette træk fra André Maurois »Kærlighedens Sfærer«.

3.

Den enes ignorering af den andens selvstændighed kan på et tidspunkt slå dennes lidenskab ned. F.eks. kan den kvindelige part træffe at blive slave af mandens særlige form for seksuel intimitet. Sæt hun elsker mere, end hun elskes, og i lang tid finder den dybeste glæde i at gøre, hvad han vil, blive til ét med hans natur. Uden at lægge mærke til hvordan hun afstår fra måder, som ville give hende langt større glæder end dem, han tvinger hende til at få. Hvor let bliver hun ikke tyranniseret? Ikke kun hvad det erotiske angår, men i det hele taget ved at tolerere, at han prioriterer sine forehavender op i forhold til hendes. Ham har hun ofret sit jeg, og han har uden videre indkasseret det.

Og pludselig som et skud kan dette gå op for hende – måske hjulpet af en veninde. Og hendes passion for manden blive alvorligt kvæstet af den nye, den eksistentielle indsigt. Med et hærgende oprør tilfølgende, der jo også angriber hans form for passion.

Man har naturligvis oplevet hende resignere, selvom hun ser kalamite-

ten, men også erfaret, hvordan hun har prøvet på at erobre en autonomi tilbage, hvor det var spørgsmålet, om hun kunne få ham til at acceptere sin selvstændighed som part i alle samlivets situationer og respektere det, at hun begyndte at udfolde sig på sin egen måde på felter, hvor han ikke kunne og ikke skulle være med.

Lykkeligt, hvis det går op for manden, at netop i kraft af sit erobrede råderum tilfører hun deres kærlighed helt nye farver.

4.

Det slag mod ens passion der føles, lige idet man får øje på, at ens elskede hellere vil foretage sig noget andet end at være sammen med én. Når hun mærker manden begynde ihærdigt at opsøge arbejdssituationer, hvor det i virkeligheden handler om at få indflydelse, om at få magt – eller hvor det bare drejer sig om at passe en hobby, eller hvad det kan være for ting, som hun ikke synes gør livet større. I hvert fald noget der går langt ud over, hvad den nødvendige indtjening tvinger ham til at bruge af tid. Levebrød, der kræver lang arbejdstid og kronisk tilstedeværelse på et bestemt sted, kan naturligvis volde en passion besvær, men aldrig såre den sådan som den elskedes frie valg af overbebyrdelse på bekostning af samvær om kærligheds-trivsel. Der føler hun sig devalueret og skuffet.

Eller kvinden i et parforhold kan komme i vane med – selvom manden er hos hende – aften efter aften »i den gode tid« at tage telefonen og fordybe sig i intense og lange dybtgående samtaler med en veninde om spegede vilkår for samarbejde i hendes arbejdsliv. I stedet for at lægge op til et samvær.

Den, der knapper af på tiden til at dyrke kærlighed med sin partner, af-giver et ubdrageligt signal om, at den skyldiges passion har mistet flammen.

Helt abstrakt ser man her, hvordan andre interesser, der hos den ene partner efterhånden får kraft til at gøre sig stærkere gældende end kærligheden, beskadiger denne hos dem begge. Det mønster har mange varianter.

5.

En er f.eks. anekdoten om russeren, der møder sin ungdoms ulykkelige kærligheds pige igen efter mange år. Han har forlovet sig med en anden, hun er blevet rigt gift, – en overrumplende smuk, men også begavet person der med tungt hjerte slog op med ham under pres fra sine forældre, da hun var purung.

Så er det, de genser hinanden på et kurbadested. Hun er der med sin mand – en officer. Han afventer sin kærestes ankomst med toget. Den smukke begynder at passe ham op på hans spadsereture og sende ham lange blikke, betror sig en dag om sin sorte samvittighed og beder ham

tilgive. Lader ham træffe sin mand og dennes venner, hvorpå hun indvier ham i, hvor led hun er ved ånden og stilen i sit miljø. Snigende og uimodståeligt får hun hans gamle kærlighed til at syde igen, henriver ham med sin duftende vidunderlighed – og sin intelligens. Erklærer, hun elsker ham for livet og står i forhold til ham henne på hans hotel.

Nu vil hun, de skal flygte sammen og gør ham så sikker på sin brand, at han giver sin nye kæreste løbepas. – Dog, lige før de elskende skal med det aftalte tog, modtager han et brev: Hun nøler! Hun synes alligevel ikke rigtig, hun kan slippe sin status. Foreslår ham – utroligt – et fremtidigt dobbeltliv. »Men det er *dig*, jeg elsker.« – Altså igen. Alt bliver til mørke om ham.

Alligevel står han og venter i waggonens vindue og se, der kommer hun i sidste øjeblik. Han peger på pladsen ved siden af sig i kupéen, afgangsflyttet skingrer, men hun bliver på perronen, da toget kører. Og ude af sig selv løber hun væk.

For anden gang amputerer hun passion, for da det kom til stykket, kunne hun ikke bevemme sig til at afstå fra sit luksuøse dolce-far-niente-liv, usmagelig stil eller ej.

Ekstrakt af Ivan Turgenjew's »Røg«.

6.

Eller: Efter mange års kæresteri, efter al den kunstneriske hjælp og sunde kritik hun har ydet ham, efter vidundere af seksuelt samvær, men også overvindelser til at stå erotisk til rådighed når det passede *ham*, efter at have været hans livs inspiration – vil han alligevel ikke gifte sig med hende, skønt hun ber ham derom. Det ville såre hans tidligere veninde, med hvem han har et barn, og som stod last og brast med ham i den første vanskelige tid, da han måtte kæmpe sig op. Et hensyn, han omsider kommer i tanke om, sætter bom for hans lidenskab. Det giver den aktuelle venindes passion dens banesår. Hun forlader ham sjæleligt skadet og bliver indlagt af sin mor.

Historien om Camille Claudel – selv begavet billedhugger – og skulptøren Auguste Rodin, den vidunderlige.

7.

Stadig er der noget, som kommer bag på kærligheden og fordunkler den, når der opstår misundelse mellem elskende. Hvis manden f.eks. pludselig mærker et nid løbe af med sig, fordi hans kærestes bog – de er begge skribenter – hæves til skyerne i morgenavisen. »Det var da utåleligt, som de er glade for hende, anmelderne! Mig er der ingen, der lægger mærke til. Jeg er jo også bare journalist. – Nu vil hun vel ikke længere føle, der er noget særligt i, at *jeg* tilbeder hende.«

Hos kærlighedsparter, der udfolder sig og er ambitiøse på felter, som

har noget til fælles – ja såmænd også er radikalt forskellige, kan det at mærke den følelse lidt efter lidt gå hen og totalforgifte passionen, de længe har haft for hinanden. Den misundte lider også. At føle sig misundt af den, man ellers var i vane med at elske, får ens trang til kærlighed til at kløjs i det.

Spørgsmålet er her – som ved de andre eksempler – på hvad for et tidspunkt i dens liv passionen forgiftes – dæmper sig, pustes ud, negligeres, kommer i konflikt eller fordunkles. Spørgsmålet er jo dermed bl.a. også, hvad styrke den har, sådan nærmere beset, på det kritiske tidspunkt. Det burde jeg oplyse om, men er jeg endnu ude af stand til at gøre.

8.

Men videre: At mærke sig overgået af den anden i en væsentlig henseende kan i stedet for at give misundelse eller tilføre passionen et drag af beundring udløse katastrofe. Især farligt for kærligheden er det, hvis den mere talentfulde desuden giver sig til at ydmyge ved at slå på sin bedre begavelse. Som det gik ud over kvinden, der i den grad havde kæmpet for at erobre sin nye mand, var gået fra et ægteskab, for at det kunne ske – og det lykkedes, men nu oplevede hun, hvordan hun intellektuelt kom til kort overfor ham. Pludselig mærkede hun sig ringeagtet og derfor kun tålt. Og ved at føle sin hidtil reusserede lidenskab blive udsigtsløs gled hun ind i en depression og begik snart efter selvmord.

9.

Få det ømme i en passion til at dø kan det at møde et frastødende træk hos den elskede, hvis rækkevidde man lidt efter lidt erkender: En veltående tysker har arbejdet hårdt for hver eneste pfennig, han har tjent og kan derfor ikke aflægge sin sparsommelighed. Han gifter sig med en fattig pige. Hun tror nu trods alt, at hun dermed er kommet til penge, og letsindigt begynder hun at købe smukke ting. Men igen og igen bebrejder manden hende den måde, hun bruger penge på. Hun skal desuden altid bede om det, hun skal bruge. Fra penge til bånd til tøj, han giver aldrig frivilligt noget fra sig. Og så forlanger han hver gang, hun modtager noget, at hun siger tak. Det elsker han at høre. Det er med stigende irritation, hun fornemmer, at netop det ord forventer han. Og bang – forlader hun fedtsylen. Forsvinder og skaffer sig indtægter ved at gøre sig til luder.

Om hvordan den angrende mand eftersøger hende og kæmper desperat for at vinde den uforsonlige pige tilbage, handler Stefan Zweig's novelle »Måneskinsgaden«.

En elskets indiskretion kan være nok og næsten slukke for kærlighedsbranden på stedet. Blandt tusind mulige forekomster f.eks. når hun hører ham sige ved middagselskabet til folk, hun ikke kender: »Det var da

godt for Charlotte, det ikke blev til noget med ham!« – »Nej nu stiger den. Sidder han der og fortæller folk, at min bedste veninde har været ulykkeligt forelsket i William, som blev anholdt i går for mandatsvig? – Gør også skade på mit forhold til hende – havde jeg dog aldrig fortalt det. Hvor er han grov. Det var en meget kedelig side af ham, der der kom frem. Så han er taktløs!« osv.

Der findes både eksempler på tilbedtes egenskaber, som den elskende kommer til at ækles ved, når vedkommende rigtigt får øje på dem – det kan bl.a. tage tid at blive opmærksom på en egenskab. Og eksempler på at en passion liver op igen efter det første dødelige chok ved det infame kendetegn. F.eks. tager den til nåde gennem at mærke, at den ikke kan undvære personen, som har vist det træk. Tilgivelsens former danner et kompliceret billede. At forfølge, hvad det egentlig er, der foregår, når den oprørte affinder sig, må afsløre væsentlige sider af en personligheds bygning.

Om egenskaber, der opleves som dårlige hos den, der har fået »passionsværdi« for en anden, går hen og læderer denne sidstes lidenskab faldt eller vil kunne tilgives, afhænger bl.a. af, hvilke af den elskende personligheds livskvaliteter disse egenskaber forulemper.

Den gerriges adfærd før beskadiger det selvværd, hans kone føler. Den indiskrete derimod en kærligheds-værdi, der sættes højt af partneren.

En elskendes selvværdsfølelse skamferes også i de to følgende tilfælde, hvor det bliver meget svært at finde sig i skavanken.

10.

En mand, som har vanskeligt ved at tilgive, får, hvad man ved, også svært ved at holde gnisten i en elskendes kærlighed til sig flyvende. De gentagne påmindelser om et faux pas – at hun kom til at knuse en kær ejendel, trak kontoen over, forsømte noget, osv. vækker lidt efter lidt hos den bebrejdede følelsen af, at han forlanger, hendes skyldbevidsthed skal være ude af proportion med forsyndelsen. Tanker på kommende samvær farves af ulyst, og trang til at udligne skyder op. Nu skal der findes noget, *han* har bedrevet. Og hen gennem luften flakser den vingskudte passion.

11.

Og endnu en oplagt spielverderber er manden, der dyrker at holde op at tale til sin førhen så tilbedte kæreste, og det mens hun går op og ned af ham. Han stænger det inde, han blev sur på hende for – hun fik ramt ham på hans stolthed måske – i stedet for at rase ud overfor hende. I dagevis er han stum, uger kan gå, his det er slemt, og ved den form for manglende tilgivelse føler hun sig ydmygende stængt ude og taber det for ham, som ikke er tabt allerede.

12.

På den kvindelige side optræder den martyriske husmor, der slukker levnet af lidenskab lige så effektivt som de skildrede mænd. Mønsteret er: »Hvor jeg føler, jeg ofrer mig for ham, skønt jeg har så lidt lyst, og hvor er det egentlig synd for mig! Han lægger jo ikke engang mærke til det – udnytter mig bare. Nå så vasker jeg hans skjorte nu, hvor jeg hellere ville se den TV-film.« Eller lignende. Og når hun viser sig for ham, lægger hendes klamme surhed sig over de askeagtige rester af mandens lidenskab for hende engang i tidernes morgen.

Det, der nu er beskrevet alt i alt, får én til at huske på noget. Det er jo ikke altid, dynamikken mellem passion for en person og kritiske følelser, der opstår i forhold til den samme person, fører til, at »passionen kommer til kort«. Der er jo tilfælde, hvor optræk til at måtte føle noget ufordelagtigt ved personen for lidenskaben gribes i farten af passionen og lægges død.

Kærlighed, der gør blind, vil jo sige, at enhver følelse af noget, der latter den elskede, og som forsøges indgivet én af en trediepart f.eks., har svært ved at komme til at udfolde sig hos én, når man forguder denne elskede. Lidenskab selv forhindrer det.

Frygt for at blive bedraget erotisk forbliver også ofte alt for længe i skyggen, skønt indiciene hober sig op for den elskende – men altså uden at blive erkendt.

Her passer også anekdoten om pigen, hvis passion for hendes ven ikke under nogen omstændigheder tillod en foragt for ham at vinde indpas hos hende – skønt han kom til at vise, at han var fej. (Se »Følelser. Lidt om nogle af dem«, p.27f.)

Er der ligefrem i en kærlighedspassion i den slags tilfælde indbygget en indstilling på, at opfattelsen skal hæmme alt, hvad der ikke passer med denne mirakuløse følelses »ideale fordring« om, at adfærd og handlinger indfinder sig som forudsat, egenskaber åbenbarer sig som forventet?

Dette er ellers alt sammen kun en lille samling eksempler på, hvad der f.eks. kan svække, såre og tage livet af en passioneret kærlighed eller resterne af den. Men det er jo langt fra nogen fyldestgørende materialesamling. Erfaringer fra parterapeuters arbejde vil kunne supplere den – f.eks. med stof fra narcissistisk beskadigede partners skuffelser eller det symbiotiske forholds og alkoholikerpartners bryderier, m.m. Jeg har slet ikke været inde på undergravende seksuelle dysfunktioner, der er med til at fuldstændiggøre billedet af faktorer, som er fatale for kærlighedens trivsel. Så tanken om, at jeg skulle kunne sige noget generelt, som jeg luftede til at begynde med, blev ikke realiseret. Det meddelte er en sammenstilling af data, indsamlet på må og få fra mine erfaringer i eget og fra andres liv og fra min faglige og skønlitterære læsning.

Man bør erstatte den slags med empiriske efterforskninger af de ting hos mennesker, der bevirker, at elskoven når sit sidste trin, og af de træk

den udviser ved de forskellige grunde til død, når det er den fase, man vil fokusere på.

Der ligger paradigmatiske drømme i, at jeg nu siger, at man slet ikke kan studere passioner, hvis man ikke betragter dem som langstrakte fænomener. De har en tilværelse omtrent ligesom en organisme, gennemløber stadier, har et følelsesmæssigt zenith, måske flere højdepunkter, kan gå i hi og intellektualisere sig, kan fortrænges, kan underkastes konverteringer, kan flamme op igen fra en sløvet, skræmt eller tilbageholdt eksistens, som jeg har skildret det i min bog »Følelser ... osv.«, kan løbe ind i konflikter, kan beskytte sig, sammenflette sig med andre lidenskaber, få børn, etc.

Fordi kun totalbilledet af træk fra alle disse udviklingsstadier rummer det, en passion er, må man studere enhver fase, og det vil sige, at en lidenskab kræver longitudinale undersøgelser. Mange andre slags følelser appellerer ifølge deres natur ikke umiddelbart til dette.

– Empiriske studier af elskovspassion kan også få et personologisk forskningsmål. For vil det ikke også kendetegne en personlighedsstruktur, at dens erotiske lidenskab forløber og udvikler sig – dør på den og den måde? Måske flere gange møder f.eks. en bestemt slags endeligt?

LITTERATUR

JOHANSEN, M. (1994): *Følelser. Lidt om nogle af dem*. København.

MAUROIS, A. (1945): *Kærlighedens Sfærer*. København.

TURGENJEW, I. (1920): »Røg«. I: *Skrifter*, bd. 4. København.

ZIMSEN, K. (1996) »Din partner er et andet menneske«. I: *Jeg gifter mig kun én gang*. Århus.

ZWEIG, S. (1964) »Måneskinsgaden«. I: *Følelsernes Vildveje*. København.